

KOLONIEVOGELS EN ZELDZAME BROEDVOGELS IN FRYSLÂN IN 2000

Romke Kleefstra (SOVON)

Jaarlijks bericht SOVON Vogelonderzoek Nederland in Twirre over de resultaten van de inventarisatie van kolonievogels en zeldzame broedvogels in de provincie Fryslân. Het onderstaande overzicht is alweer het zevende op rij. Maar liefst 66 soorten komen aan bod, waaronder tal van aandachtsoorten voor natuurbeheer en -bescherming in Fryslân. Het voorjaar van 2000 pakte in Fryslân goed uit voor soorten als de Geoorde fuut, Purperreiger, Porseleinhoen, Kemphaan, Grote Stern en Oeverzwaluw, maar liet een afname zien van het aantal broedende Lepelaars, Aalscholvers, Blauwe kiekendieven, Kluten, Strandplevier en Dwergsterns. Roerdomp en Bontbekplevier handhaafden zich op respectabele aantallen en nieuwkomers in de Friese avifauna, zoals de Kleine zilverreiger, Zwartkopmeeuw en Grote mantelmeeuw waren opnieuw van de partij of namen zelfs iets toe. Kolgans, Canadese gans en vooral Brandgans gaan als een speer. Verassende nieuwkomer in 2000: de Drieteenmeeuw. Enfin, lees zelf maar.

INLEIDING

SOVON Vogelonderzoek Nederland organiseert jaarlijks het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB), een monitoringproject dat zich richt op de aantalsontwikkeling en verspreiding van kolonievogels en zeldzame broedvogels. Het project is onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM) en het Expertisecentrum van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. In Fryslân worden kolonievogels vanaf 1992 op de voet gevolgd (Kleefstra 2001^a). Het gaat om 17 in kolonies broedende soorten. Het inventariseren van zeldzame broedvogels heeft met name in 1997 een extra impuls gekregen. Hierbij gaat het om circa 80 min of meer zeldzame broedvogelsoorten.

In Fryslân zijn veel waarnemers betrokken bij het LSB-project. Daarvan gaan sommigen gebiedsgericht te werk door binnen een bepaald gebied alle LSB-soorten te inventariseren. Een goed voorbeeld hiervan is de Alde Feanen waar medewerkers van It Fryske Gea i.s.m. vrijwilligers zorg dragen voor een vrijwel integrale gebiedskartering. Andere tellers hebben niet zozeer een vast gebied, maar verzamelen losse waarnemingen van LSB-soorten binnen een bepaalde regio. Vooral in het Zuidwest-Friese merengebied worden op deze wijze wijd verspreide soorten als Bruine kiekendief en Baardman in kaart gebracht. Daarnaast komen gegevens voort uit diverse projecten, zoals uit het Weidevogelmeetnet Friesland, het Broedvogel Monitoring Project van SOVON, de nazorgresultaten van de Bond van Friese Vogelbeschermingswachters, het internationale broedvogelmonitoringproject in het Waddengebied en het Nestkaartenproject van SOVON. Het LSB-project wordt op het Friese vasteland gecoördineerd door de auteur van dit artikel, districts-

Roerdomp in het riet van de Kollumerwaard, Lauwersmeer

foto: Roef Mulder

coördinator van SOVON. In het Waddengebied wordt de coördinatie verzorgd door Lieuwe Dijkse en Ben Koks.

In de hieronder staande soortbesprekingen wordt kort ingegaan op aantallen, aantalsontwikkeling, verspreiding en mogelijke curiositeiten van de in Fryslân voorkomende LSB-soorten. De genoemde aantallen hebben betrekking op vastgestelde territoria/broedparen in het voorjaar van 2000 (zie ook tabel 1). De aantallen tussen haakjes betreffen de aantallen van 1999. Voor onderzoeksmethoden wordt verwezen naar Van Dijk & Hustings (1996).

HET WEER IN 2000

Weersomstandigheden kunnen van grote invloed zijn op aantallen van broedvogels. Aanhoudende droogte kan bijvoorbeeld tot het opdrogen van vennen op heiden leiden waardoor aantallen Geoorde futen lager kunnen uitpakken. Daarnaast kunnen weersomstandigheden parten spelen bij het

veldwerk. Harde wind en neerslag verminderen de zang- en roepactiviteit van vogels, waardoor de kans dat ze waargenomen worden afneemt.

Na een zachte, zonnige en vrij droge winter (op februari na) ving het voorjaar vroeg aan met een natte en zachte maartmaand. April was zeer zacht en aan de droge kant. Mei was een van de warmste meimaanden van de afgelopen honderd jaar, maar bovendien erg nat met enkele gure dagen, waaronder zware regenval op 10 mei en een voorjaarsstorm op 28 mei met windkracht 10 op de kust en zware windstoten in het binnenland. Dit laatste zou van grote invloed zijn op o.a. enkele kolonievogels (Kleefstra 2001^a). Juni was warm, ondanks een grillig temperatuurverloop, en tamelijk droog. Juli was daarentegen koel en vooral de eerste tien dagen waren zeer nat.

SOORTBESPREKINGEN

Roodhalsfuut Sinds het voorjaar van 1991 worden in de Lindepolder ten

Veel territoria van het Porseleinhoen in Fryslân in 2000

foto: archief Twirre

zuiden van Wolvega 'Readhalsdûkers' gezien. In de meeste jaren gaat het om ongepaarde exemplaren, maar in 1992 werd een paar gezien met een jong in september. Niet zeker is of dit paar daadwerkelijk in de Lindepolder gebroed heeft. In de jaren 1995-97 werd een paartje vastgesteld dat wel baltsgedrag vertoonde, maar dat niet met zekerheid tot broeden kwam (o.a. Jager 1996). Ook in het voorjaar van 2000 werd een paartje vastgesteld dat wel balste, maar niet tot broeden kwam. Een tweede paartje in Fryslân in 2000 werd vastgesteld op de Makkumer Noardwaard. Hiervan werd nestbouw en territoriaal gedrag waargenomen jegens Futen. Vermoedelijk is deze broedpoging mislukt door toedoen van de voorjaarsstorm op 28 mei.

Geeorde fuut In het voorjaar van 2000 werden in Fryslân 54 (33) paar 'Swartnekdûkers' vastgesteld (figuur 1). De toename hangt samen met grotere aantallen in het Fochteloërveen, de Ezumakeeg (Lauwers-

meer) en op de Duurswouderheide, waar respectievelijk 22 (15), 7 (3) en 11 (9) paar werden vastgesteld. Toename in het aantal plassen zorgde in het Fochteloërveen dat de soort zijn broedgebied hier uitbreidde (Feenstra 2002^B). De Friese Waddeneilanden waren goed voor 6 broedparen, waarvan 4 op Terschelling en 2 op Ameland.

Aalscholver Na jarenlang gestaag te zijn toegenomen onder de impulsen van de kolonie op Vlieland, nam de 'Ielgoes' in Fryslân af van 2.072 broedparen in 1999 naar 1.968 in 2000. Deze afname komt op rekening van Vlieland en de Rottige Meenthe. Op Vlieland nam de soort af tot 699 (748) broedparen (Dijkse & Koks 2001^A), in de Rottige Meenthe tot 324 (401). De kolonie in de Alde Feanen groeide tot 945 (905) paar, terwijl vestigingen van de soort op de Warkumerbûtenwaard (13) en het Ottema-Wiersmareservaat (5), zoals in 1999 het geval was, in 2000 geen vervolg kregen.

Roerdomp Na een onverwacht snelle toename van de 'Reiddomp' in het voorjaar van 1999 (Kleefstra 2001^B), handhaaft de soort zich in 2000 op het respectabele aantal van 39 (40) gemelde territoria. De aantalschatting blijft daarmee onveranderd op 40-45 broedparen staan (tabel 1). Ook landelijk groeit de broedpopulatie weer gestaag (Van Dijk *et al.* 2001). Het uitblijven van een strenge winter maakt deze groei waarschijnlijk mogelijk. Toch vindt het herstel landelijk niet zo snel plaats als in het verleden (Bijlsma *et al.* 2001). Of dat

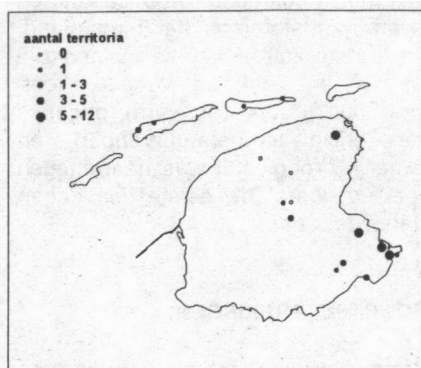
ook opgaat voor Fryslân is zeer de vraag. Met het oog op een al even opmerkelijke toename in Noord-Holland in 1999 en het opduiken van de soort langs de Nederlandse en Duitse Waddenkust en op de Nederlandse Waddeneilanden, lijken ook andere invloeden van toepassing te kunnen zijn. Zo groeit de broedpopulatie van de soort in o.a. Denemarken en Zweden sterk sinds eind jaren '80 (Grell 1998, Svensson *et al.* 1999). Vraag is nu of de toename in o.a. Scandinavië samenhangt met de toename van de soort in regio's die grenzen aan de Waddenzee.

Kleine zilverreiger In het voorjaar van 1999 settelde de 'Lytse wite reager' zich als broedvogel in Fryslân met succesvolle broedparen op zowel Terschelling als Schiermonnikoog (Kleefstra 2001^B). In 2000 werden opnieuw 2 succesvolle paren vastgesteld in Fryslân, waarvan een paar in de Kroon's Polders op Vlieland 1 jong grootbracht en een paar op de Terschellinger Boschplaat 2 jongen vliegvlug kreeg. Hiervan werd 1 jong dood teruggevonden op Texel in de winter van 1999/2000 (vastgesteld aan de hand van kleurringen).

Grote zilverreiger In april 2000 werd in De Leijen een paartje 'Greate wite reagers' opgemerkt dat sleepte met nestmateriaal. Vanaf eind april ontbrak ieder spoor van de vogels, waardoor niet gesproken kan worden van een broedpaar. Mogelijk dat dit geval, in combinatie met een toename in het aantal zomer- en najaarswaarnemingen (Voslamber 2001) een vooraankondiging is van een nieuwe vestiging van de soort als broedvogel in 't Friese. Het laatste Friese broedgeval dateert uit 1981, toen een paartje zonder succes tot broeden kwam in de Alde Feanen (Van der Kooij & Voslamber 1997).

Blauwe reiger Met het uitblijven van streng winterweer groeit de Friese populatie 'Ielreagers' langzaam richting het recordaantal broedparen van 1.899 in 1995. In 2000 werden namelijk 1.720 (1.620) broedparen vastgesteld, wat een groei van ruim 6% betekent. Ook het aantal kolonies van ruim 100 broedparen neemt gestaag toe.

Purperreiger Al jaren schommelt het aantal broedende 'Reade reagers' in Fryslân tussen de 11 en 15 broedparen (Kleefstra 2001^B). Het voorjaar van 2000 doorbreekt dit tamelijk

Figuur 1. Verspreiding van de Geeorde fuut als broedvogel in Fryslân in 2000.

stabiele aantal. Verdeeld over 4 locaties werden 18 (11) broedparen vastgesteld. Zo'n groot aantal is sinds 1982 in Fryslân niet meer vastgesteld (Van der Kooij 2001). De toename komt op rekening van de Alde Feanen, waar 7 (5) paar tot broeden kwamen, en De Deelen, waar 9 (3) paar tot broeden overgingen. Dit is het grootste aantal broedparen dat in De Deelen sinds 1971 is vastgesteld (Kleefstra 2001^c). Daarnaast kwam in zowel de Rottige Meenthe als in de Brandemeer 1 paar tot broeden, evenals in 1999. Landelijk nam de Purperreiger in 2000 toe tot 445 (395) broedparen, waarmee de gestage groei van de Nederlandse populatie sinds begin jaren '90 doorzet (Van der Kooij 2001).

Lepelaar Het aantal 'Leppelbekken' in Fryslân neemt sinds 1998 af. In 2000 werden 455 (511) broedparen geteld, waarvan 106 (166) op Vlieland, 145 (148) op Terschelling, 29 (21) op Ameland en 174 (176) op Schiermonnikoog (Dijkse & Koks 2001^a). Op de Makkumer Noardwaard kwam een paartje Lepelaars tot broeden tussen Blauwe reigers. De drie jonge Lepelaars die eind mei op het punt van uitvliegen stonden, overleefden de voorjaarsstorm van 28 mei niet. Ook op de Waddeneilanden overleefden veel jongen de ongunstige weersomstandigheden van eind mei/begin juni niet (O. Overdijk).

Zwarte zwaan Op de Warkumerbûtenwaard werd een baltsend paar waargenomen gedurende het voorjaar, maar van broeden is vrijwel zeker geen sprake geweest. Meldingen van in het wild broedende en/of broedverdachte Zwarte zwanen in de jaren '90 ontbreken tot dusver in het Friese SOVON-bestand.

Kolgans De 'Blesgoes' neemt in 2000 verder toe tot 25 (17) broedparen. Het grootste aantal broedparen houdt zich op nabij de Terkaplester Puollen waar 12 (4) broedparen werden vastgesteld. Een verdere toename ligt in de lijn der verwachtingen.

Indische gans Na een mislukt broedgeval van een mengpaar Indische gans x Grauwe gans in De Deelen in 1999 zijn in 2000 3 territoria van de soort doorgegeven. Opnieuw paarde een Indische met een Grauwe gans in De Deelen. In het nabijgelegen moerasgebied Slûshoeke (Aldeboarn) kwam een puur paartje tot broeden. In de Alde Feanen paarde een Indische

met een Kleine Canadese gans. Geen van de paren zou succesvol zijn. Overigens werd een onvolwassen exemplaar gedurende het voorjaar waargenomen rond het Sneekemeer en de Terkaplester Puollen, die optrok met een Kolgans.

Canadese gans De verwachte toename van de Canadese gans zet flink door met 40 (23) gemelde broedparen in 2000. De soort verspreidt zich steeds ruimer door de provincie met o.a. ook al een broedgeval in de Vennot's Oerdduinen op Ameland. Toch huizen de meeste Canadezen in Midden-Fryslân. Zo telde het Sneekemeergebied, inclusief de Terkaplester Puollen, in 2000 17 (11) broedparen. Ook worden in toene-mende mate overzomerende groepen waargenomen die in aantal kunnen oplopen tot enkele tientallen exemplaren, zoals op het Sneekemeer, bij De Leijen en bij de zandwinning van Nij Beets.

Brandgans De 'Paugoes' is een succesnummer. Landelijk is de soort hard op weg de grens van 500 broedparen te overschrijden (Van Dijk *et al.* 2001) en in het Friese nam de soort in 2000 toe tot 28 (11) broedparen. Vooral gebieden waar de soort zich de afgelopen jaren vestigde als broedvogel laten een toename zien, zoals Brandemeer, Alde Feanen, Kraenlannen bij De Veen-hoop en het Ottema-Wiersmareservaat. Daarnaast ogen de broedsuccessen goed op basis van paren met jongen. Dat het snel kan gaan met de soort blijkt wel in Zweden. Hier vestigde de soort zich in 1971 op de oostkust van het eiland Gotland om daarna toe te nemen tot 2.900 broedparen in 1997. Op het nabijgelegen Zweedse eiland Öland vestigde de Brandgans zich in 1982 en nam daarna toe tot 550 broedparen in 1997 (Svensson *et al.* 1999). Ook in Nederland wordt een verdere (snelle) toename verwacht.

Casarca In de Polder Kooihuizen ten zuiden van Piaam werd op 4 juni 2000 een broedpaar met twee jongen vastgesteld. Dit is het eerste (gemelde) zekere broedgeval van de soort in het wild in Fryslân sinds 1992.

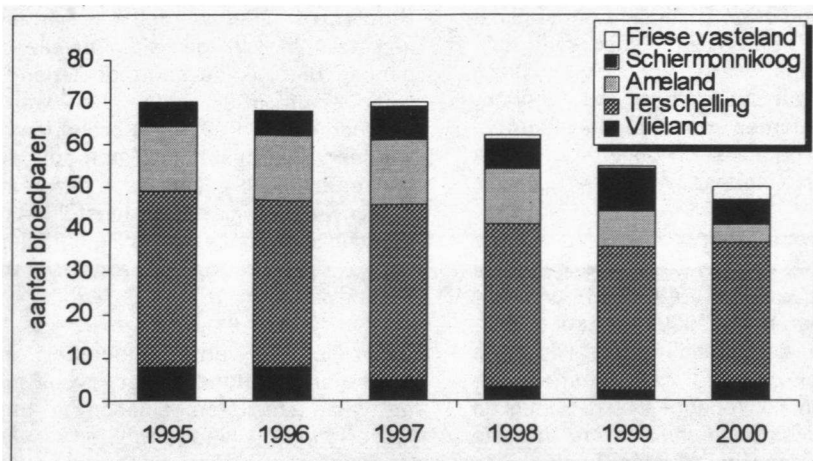
Mandarijneend Uit de Bakkeveense Duinen werden in 2000 2 (1) broedparen van de Mandarijneend gemeld. Ook in 1996 en 1997 werd de soort hier vastgesteld. Het vermoeden bestaat dat zich in het zuidoosten van de provincie meer paartjes ophouden.

Pijlstaart In 2000 werden 4 (6) paren van de 'Pylksturt' gemeld. Opvallend genoeg ontbrak de soort op Griend, waar sinds 1997 ieder jaar werd gebroed en in 1999 nog 3 broedparen werden vastgesteld (Baarspul & Oosterhuis 1999). Van de 4 paren in 2000 werd 1 paar vastgesteld op Terschelling, 1 paar in de Bandpolder en 2 paren op Noard-Fryslân Bûtendyks.

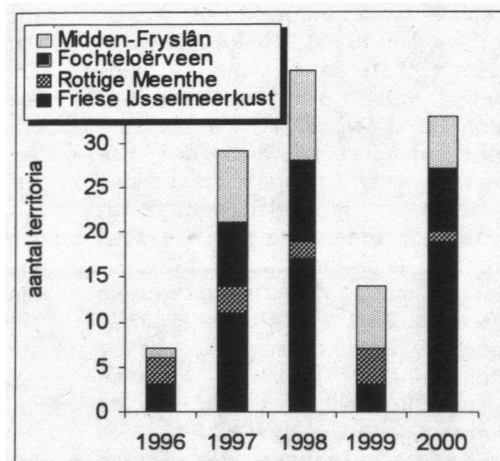
Eider De trend van de 'Eidergoes' op basis van de monitoringgegevens uit de vaste steekproefgebieden in het Nederlandse Waddengebied blijft onverminderd negatief. De soort is sinds 1997 in rap tempo afgenomen en het aantal broedparen in de vaste steekproefgebieden heeft een dieptepunt bereikt voor wat betreft de afgelopen 10 jaar. De afname is het sterkst in het oostelijke deel van de Waddenzee (Dijkse & Koks 2001^a). Bij een analyse van de aantallen broedende Eiders in 2000 in het gehele Waddengebied (Dijkse & Koks 2001^a) werd duidelijk dat vooral het aantal vrouwtjes dat tot eileg kwam sterk was afgenomen. Bovendien ving de eileg laat aan en werden veel legfels voortijdig verlaten.

Middelste zaagbek De 'Bûnte dûkein' blijft opvallend schaars in het Nederlandse Waddengebied. De soort broedt sinds 1995 jaarlijks op Griend, maar wordt daarbuiten op andere eilanden en de Waddenkust niet vastgesteld als broedvogel. In 2000 werden 4 (4) broedparen op Griend vastgesteld. Rond het eiland hielden zich veel grotere groepen niet-broedende Middelste zaagbekken op gedurende het voorjaar dan in andere jaren (20-30 exemplaren). Mogelijk dat deze vogels in de nabije toekomst voor een toename van de soort kunnen zorgen (Oosterhuis & Heideveld 2000).

Bruine kiekendief Doordat belangrijke broedgebieden als de Friese Waddeneilanden, het Lauwersmeergebied, de Friese laagveenmoerassen en het Friese merengebied vrijwel volledig worden onderzocht op het voorkomen van de 'Brûne hoanskrobber' is het beeld van deze karakteristieke soort vollediger dan ooit. Er werden 344 (290) broedparen geteld, waarmee de provinciale populatieschatting uitkomt op 355-370. Met terugwerkende kracht zijn de aantallen getelde paren in de voorgaande jaren bijgesteld en de populatieschattingen zodoende herzien (tabel 1). Het aantal

Figuur 2. Aantalsverloop van de Blauwe kiekendief als broedvogel in Fryslân in de periode 1995-2000.

Figuur 3. Aantalsverloop van het Porseleinhoen als broedvogel in vier vaste telgebieden in Fryslân in de periode 1996-2000.

in 2000 komt overigens sterk overeen met de 303 getelde paren in 1998 toen een betrouwbare aantalsopgave uit het Lauwersmeergebied uitbleef. De groei van de populatie op de Friese Waddeneilanden is er al enige jaren uit. Het totale aantal van 141 (123) paren wijkt weinig af met die sinds 1995 worden vastgesteld. Opvallend was de toename in het Lauwersmeergebied tot 24 (12) en ook de Friese IJsselmeerkust kende met 18 (15) paren een toename. De start van de eileg lag in Fryslân gemiddeld op 25 april, de legselgrootte bedroeg gemiddeld 4,4 ei per nest en het gemiddelde aantal uitgevlogen jongen bedroeg 3,1 per nest. Fryslân was de provincie met de meeste opzettelijke nestverstoringen. Daarnaast was de provincie goed voor 45% van alle nestkaarten die er in 2000 landelijk van Bruine kiekendieven werden ingeleverd (Bijlsma 2001).

Blauwe kiekendief Met nog slechts 50 (55) broedparen in Fryslân zet de ondergang van de 'Blauwe hoanskrobber' als broedvogel verder door. De populaties op Vlieland, Terschelling en met name Ameland zijn de afgelopen jaren flink geslonken (figuur 2). Op Ameland wordt veroudering van de duinen en de daarmee samenhangende verarming van de voedselketens als meest waarschijnlijke oorzaak gezien (De Jong *et al.* 2000). Verrassend is de toename van de soort in het Lauwersmeergebied tot 3 (1) broedparen. De soort vestigde zich hier in 1999 als broedvogel (Kleefstra & Jager 2000). Alle drie Lauwersmeerpairs waren succesvol met een totaal van 5 uitgevlogen jongen (mond. med. C. Dijkstra).

Grauwe kiekendief In het Lauwersmeergebied werden 7 (4) broedparen van de 'Skierre hoanskrobber' vastgesteld, waarvan 6 (4) in het Friese deel. Daarmee werden de records van 1992 en 1997 geëvenaard (Kleefstra & Jager 2000). Van vijf nesten zijn broedbiologische gegevens verzameld en is bekend dat hiervan in totaal 8 jongen uitvlogen (mond. med. C. Dijkstra). Landelijk werden 44 broedparen vastgesteld, het hoogste aantal binnen onze landsgrenzen sinds 1979-80, en daarmee kan 2000 als één van de beste jaren sinds een halve eeuw worden gekenmerkt (Zijlstra & Hustings 1992, Koks & Visser 2000).

Porseleinhoen In 2000 werden met 73 getelde paren veel meer 'Bûnte reidhintsjes' vastgesteld dan de voorgaande jaren (43, 49 en 30 in respectievelijk 1997, 1998 en 1999). De soort was in een aantal vaste telgebieden aanzienlijk talrijker, zoals het Lauwersmeer met 14 (9), Friese IJsselmeerkust 19 (3), Fochteloërveen 7 (0) en Alde Feanen 7 (2). De sterke fluctuaties in het aantalsverloop van de soort en het veelal invasie-achtige opduiken, illustreren hoe snel de soort kan inspelen op gunstige omstandigheden in de broedgebieden. De aantallen in vaste telgebieden bevestigen dit beeld (figuur 3).

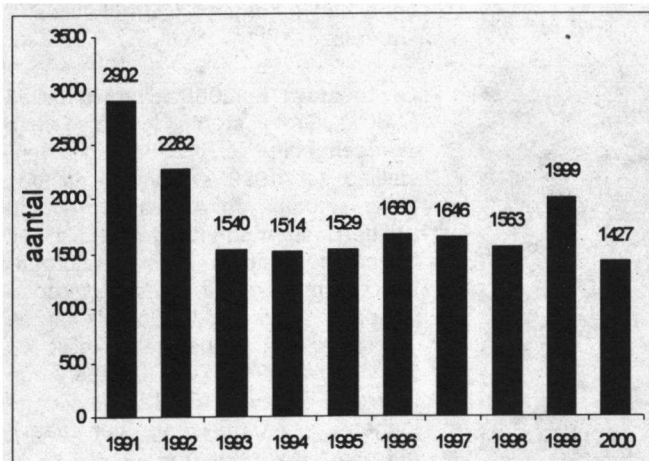
Kleinst waterhoen Terwijl in 1999 geen meldingen van territoria van het Kleinst waterhoen werden vastgesteld, werden in 2000 3 territoria gemeld. Dit aantal komt overeen met 1997 en 1998. Het zachte, droge geratel van de 'Dwerchreidhin' werd gehoord in de Bouwepet, Groote Wielen en op de Makkumer Noardwaard.

Kwartelkoning Evenals in 1998 valt het hogere aantal van 24 gemelde territoria samen met een landelijke toename van de Kwartelkoning (ruim 400 territoria). Uit het bestand van de Bond van Friese Vogelbeschermingswachters (BFVW) kwamen 6 aanvullingen (Hoekstra 2001). Daarmee komt een provinciale schatting uit op 35 territoria in 2000, het hoogste aantal sinds zeer lange tijd. Belangrijke regio's voor de 'Teapert' in Fryslân zijn Noordoost-Fryslân en de beekdalen van de Tjonger en Linde. Daarnaast werden 3 territoria vastgesteld in de Alde Feanen.

Kraanvogel Evenals in 1999 werd een territorium vastgesteld van een paartje 'Kraenfûgels' in het Friese deel van het Fochteloërveen. Er werden balts, dans en paring gezien in maart en april, maar eind april werd het territorium verlaten, mogelijk samenhangend met de drukte omtrent het bouwen van de nieuwe uitkijktoren (Feenstra 2002^A). Opvallend is ook het paartje dat van 21 t/m 25 april in de Kollumerwaard (Lauwersmeer) verbleef en eveneens baltsgedrag vertoonde.

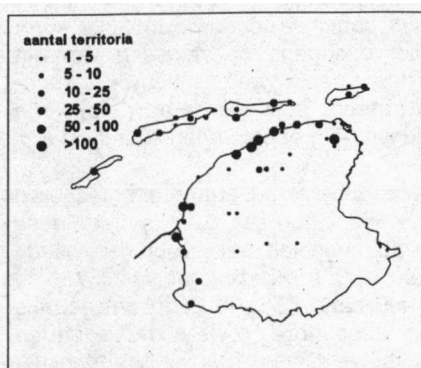
Steltkluit In het voorjaar van 2000 kwam een recordaantal van 10 paar Steltkluiten tot broeden in Fryslân, waarvan 9 (2) in de Ezumakeeg (Lauwersmeer) en 1 (0) in De Krite (Witte en Zwarte Brekken). Geen van de broedparen zou succesvol zijn, mede als gevolg van de slechte weersomstandigheden eind mei/begin juni (Kleefstra & Hendriksma 2001).

Kluit Na een recordaantal van 5.672 broedparen van de 'Klút' in het Nederlandse Waddengebied in 1999,

Figuur 4. Aantalsverloop van de Kluut als broedvogel op Noard-Fryslân Bûtendyks in de periode 1991-2000.

kelderde het aantal in 2000 naar 5.156. In Fryslân nam de soort af van 2.529 naar 2.071 broedparen. Dit had met name te maken met de lagere aantallen op Noard-Fryslân Bûtendyks (figuur 4) waar 1.427 (1.999) paren tot broeden kwamen. De afname wordt hier toegeschreven aan vossenpredatie (Engelmoer *et al.* 2001), maar ook verlies aan geschikt broedbiotoop kan een rol spelen, omdat op veel plaatsen de begroeiing op landaanwinningswerken erg is toegenomen (Dijksen & Koks 2001^A). Binnendijkse gebieden als Hegewiersterfjild (Harlingen), Wide Mar (Stiens) en Wiersylsterrak (Berlikum) laten een toename van de 'Klút' zien met respectievelijk 70 (56), 12 (11) en 6 (1) broedparen (figuur 5).

Figuur 5. Verspreiding van de Kluut als broedvogel in Fryslân in 2000.

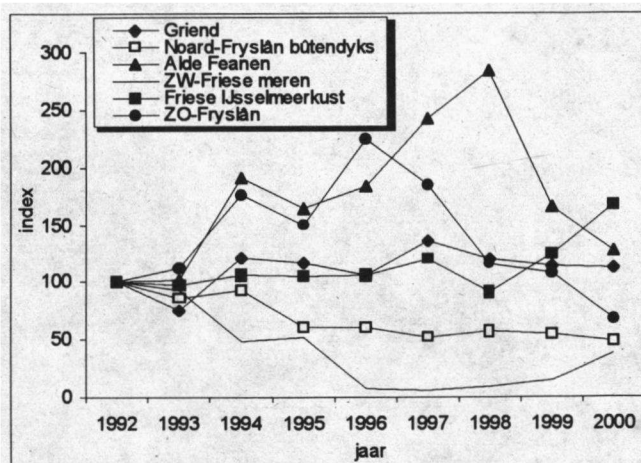
Kleine plevier De afgelopen jaren kent de Kleine plevier in Fryslân sterk schommelende aantallen wat zondermeer heeft te maken met variabele telinspanningen. De voorjaren van 1997, 1998 en 1999 telden respectievelijk 30, 42 en 26 paren. In 2000 komt dit uit op 45 paren. Onder

andere natuurontwikkeling speelt de 'Lytse bûnte wilster' tijdelijk in de kaart, zoals in het Hegewiersterfjild met 15 (7) broedparen en de Makkumer waarden met 11 (3).

Bontbekplevier Na enkele jaren flink te zijn toegenomen, stabiliseert de Bontbekplevier zich in 2000 op 84 (82) paar in Fryslân. Vooral de opmerkelijke populatiegroei op de Friese Waddenkust lijkt er wat uit te zijn met 43 (42) paar (Engelmoer *et al.* 2001). Van de Friese Waddeneilanden liet Terschelling een flinke afname zien tot 10 (15) paar (Dijksen & Koks 2001^A). In het Friese binnenland nam de 'Bûnte wilster' toe in het Hegewiersterfjild tot 6 (4) paar.

Strandplevier In 2000 werden nog slechts 18 (24) paar Strandplevieren in Fryslân vastgesteld, terwijl dit aantal in 1997 en 1998 nog respectievelijk 43 en 45 bedroeg. Op de Afsluitdijk werden 6 territoria vastgesteld, op de Waddeneilanden nog maar 12 (22), waarvan 8 (11) op Terschelling en 4 (6) op Ameland. 'It Dûkelmantsje' ontbrak op Vlieland (1), Griend (1) en Schiermonnikoog (3) in tegenstelling tot 1999. De vrije val waarin de soort zich bevindt, is zorgwekkend.

Kemphaan Dat zowel de aantallen als het verspreidingsbeeld van de Kemphaan van jaar tot jaar sterk kunnen verschillen, blijkt ook in 2000 weer. Tegenover 26 getelde 'paren' in 1999 staan 49 in 2000. Deels heeft dit te maken met een toename in vaste telgebieden, zoals de Terkaplester Puollen met 6 (0) paren, Lauwersmeer 9 (2), Van Oordt's Mersken 8 (4) en Riperkrite bij Tijnje 7 (4). Anderzijds is

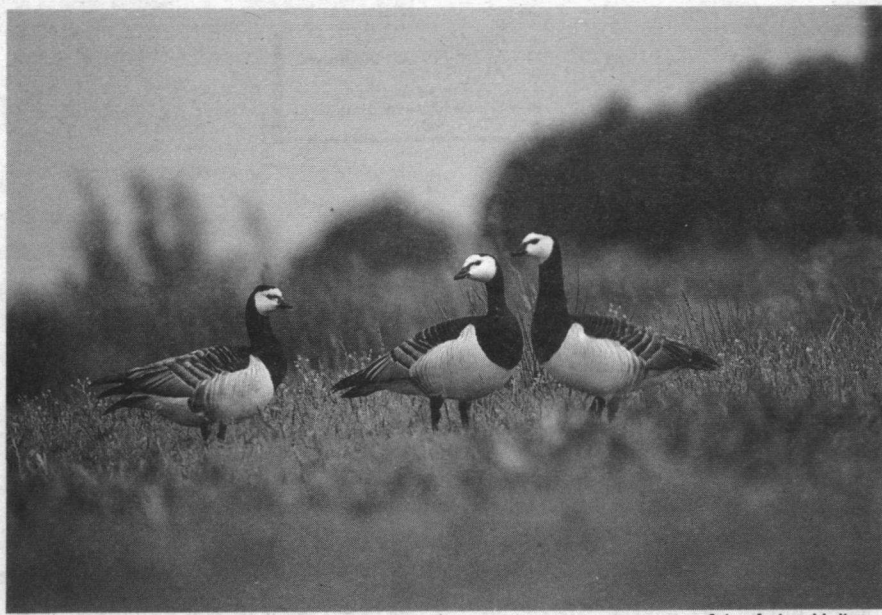

Figuur 6. Trend van de Kokmeeuw in zes Friese regio's in de periode 1992-2000.

het beeld wellicht wat geflatteerd met meldingen van 11 (0) 'verdachte' Kemphennen in het gebied van de Blauwhuisterpoelen, Oudegaasterbrekken en Grote Gaastmeer en 3 (0) aan de noordzijde van het Tjeukemeer. De soort ontbrak in voormalige bolwerken als de Groote Wielen en de Alde Feanen. Uit de nazorggegevens van de BFVW komen geen aanvullingen, waarmee de populatieschatting van de 'Hoants' in Fryslân in 2000 uitkomt op 45-55 (30-40).

Zwartkopmeeuw Naar verwachting nam de Zwartkopmeeuw in 2000 licht toe tot 7 (5) paar met broedgevalen/territoria op de Bocht fan Molkwar 4 (3), Warkumerbûtenwaard 1 (0), Griend 1 (1) en in het Fochteloërveen 1 (0). Of de soort op de Bocht fan Molkwar succesvol is geweest, is zeer de vraag. Kuikens werden namelijk niet gezien en alarmerende paren later in het voorjaar ontbraken (Van Hijum *et al.* 2000). Op Griend werd eind juni volkomen onverwacht een nagenoeg vliegvlug jong aangetroffen, hetgeen na enkele schaarse territoriumindicerende waarnemingen een broedgeval bevestigde (Oosterhuis & Heideveld 2000).

Dwergmeeuw Opnieuw werden er 5 (5) territoria van de 'Lytse Miuw' vastgesteld in Fryslân in 2000. In de Ezumakeeg werden 2 (2) paar vastgesteld, waaronder een nestvondst. Het broedsucces lijkt nihil (Kleefstra & Jager 2000). Op de Mokkebank werden 3 (3) verdachte paren vastgesteld. Nestvondsten bleven uit en na de voorjaarsstorm op 28 mei ontbrak ieder spoor van de soort (Van Hijum *et al.* 2000).

De Brandgans, een succesnummer

foto: Anton Huitema

Kokmeeuw De Kokmeeuw vertoonde in 2000 een aardige toename van 52.926 getelde paren in 1999 naar 56.253 in 2000. Opvallend zijn de plekken waar de 'Kob' toenam, zoals op Schiermonnikoog tot 5.465 (3.800), de Friese IJsselmeerkust tot 10.325 (7.698) en het Zuidwest-Friese merengebied tot 3.213 (1.251). In dit laatste gebied neemt de soort sinds 1998 na een vrije val weer toe onder impulsen van het Tjeukemeer waar de soort tot broeden komt met 2.363 (60) paar op de nieuw opgespoten eilandjes. Op Noord-Fryslân Bûtendyks neemt de soort steeds verder af. Opvallend is ook de sterke afname van de Kokmeeuw in de Alde Feanen tot 3.456 paar. In 1998 broedden hier nog 7.698 paar (figuur 6).

Stormmeeuw Ten opzichte van 1999 nam de Stormmeeuw in Fryslân in 2000 licht toe tot 1.746 (1.709) paar. Onderzoek naar de broedresultaten van de 'Unwaersfûgel' op Schiermonnikoog in 2000 resulteerde in 1,4 uitgevlogen jongen per paar (Overdijk 2001), hetgeen een bovengemiddelde score is.

Kleine mantelmeeuw De Kleine mantelmeeuw lijkt na enkele jaren fors te zijn toegenomen te stabiliseren in het Friese Waddengebied. Tegenover 21.362 broedparen in 1999 stonden er 19.120 in 2000. Deze afname komt vrijwel geheel op het conto van Terschelling waar de 'Lytse sjouwerman' afnam tot 11.834 (13.705) paar. Op het Friese vasteland blijft de soort als broedvogel schaars met 10 (6) paar op de Bocht fan Molkwar en 3 (4) op Noord-Fryslân Bûtendyks.

Zilvermeeuw Na een flinke terugval midden jaren '90 blijft de stand van de Zilvermeeuw in Fryslân schommelen rond 20.000 broedparen. Ten opzichte van 1999 nam de soort licht af tot 19.120 (21.362) broedparen. Vooral Vlieland en Terschelling laten een flinke afname zien met respectievelijk 3.021 (4.081) en 4.977 (5.128) paar. Ook de kleine kolonies op de Friese IJsselmeerkust en Noord-Fryslân Bûtendyks namen in aantal af met totalen van respectievelijk 59 (48) en 310 (488) paar.

Grote mantelmeeuw In 2000 werden in Fryslân 5 (3) broedparen van de Grote mantelmeeuw vastgesteld, waarvā 1 (1) op de Bocht fan Molkwar en 4 (2) op de Terschellinger Boschplaat. Op de Bocht fan Molkwar werd tot twee keer toe een nest gebouwd. Van het tweede nest is niet bekend of de eieren zijn uitgekomen (Van Hijum *et al.* 2001). Op de Boschplaat werd van twee nesten één jong geringd, maar mogelijk waren er meer (Bot 2000).

Drieteenmeeuw In 2000 blijken Drieteenmeeuwen succesvol gebroed te hebben met 2-3 paar op een productieplatform op het Nederlandse Continentale Plat. Het gaat hier om een locatie in de omgeving van het Friese Front, op de grens van het troebele water van de zuidelijke Noordzee en het heldere water van de Centrale Noordzee. Het productieplatform betreft een onbemande satelliet. In het wild hebben Drieteenmeeuwen nooit eerder in Nederland gebroed en broeden op platforms in de Noordzee was tot nu toe een

onbekend fenomeen (Camphuysen & De Vreeze 2001).

Grote stern In 2000 kwamen 8.658 (7.803) Grote sterns in het Friese Waddengebied tot broeden. In tegenstelling tot 1999 waren er nu ook flinke kolonies op Ameland met 168 (0) en Schiermonnikoog met 571 (3). In beide kolonies was het broedsucces nihil (mond. med. A. Varkevisser; Overdijk 2001). De bulk van de 'Klikstirns' zat zoals gebruikelijk op Griend met 7.918 (7.800). Deze paren leverden ongeveer 5.132 vliegvlugge jongen op (0,65 jong per paar), hetgeen overeenkomt met 1999 (Oosterhuis & Heideveld 2000).

Visdief Na enige jaren gestaag te zijn toegenomen in Fryslân, vooral onder impulsen van het Friese Waddengebied en de Friese IJsselmeerkust, pakte het aantal broedparen van de Visdief in 2000 wat lager uit met een totaal van 5.814 (6.072) paar. In het Waddengebied is het vooral Griend waar de 'Wytstirns' afnam tot 1.671 (2.100), maar laat Noord-Fryslân Bûtendyks juist een toename zien tot 361 (272) paar. Op de Friese IJsselmeerkust lijkt vooral de natuurontwikkeling nabij de Mokkebank van invloed op een toename tot 2.337 (2.197) paar. In de Alde Feanen concentreren de 78 (47) paren zich overwegend in natuurontwikkelingsgebieden als de Jan Durks Polder en Kraenlannen. Het aantal broedparen in het Zuidwest-Friese merengebied is bedroevend laag met 136 (119) stuks. Ter illustratie: in 1992 betrof dit nog 558 paar. De toename in 2000 komt hier overigens op rekening van het Tjeukemeer waar nieuwe broedplaatsen zijn ontstaan op de kunstmatig opgeworpen eilandjes.

Noordse stern Het aantal broedparen van de Noordse stern in het Friese Waddengebied nam voor het tweede jaar op rij vrij sterk af van 1.780 in 1999 naar 1.553 in 2000. Vrijwel alle kolonies op zowel de eilanden (behalve Griend) als de Waddenkust namen iets in aantal af.

Dwergstern Het aantal broedparen van de Dwergstern in het Friese Waddengebied pakte met 20 stuks fors lager uit dan de 44 in 1999. Dit heeft alles te maken met het lagere aantal van 18 (41) dat op De Richel bij Vlieland tot broeden kwam. De andere 2 (2) 'Lytse stirns' kwamen tot broeden op Ameland.

Zwarte stern Het aantal broedparen van de Zwarte stern in Fryslân schommelt nu al enkele jaren rond de 150 broedparen. In 2000 kwamen 148 (155) 'Blaustirns' tot broeden. Een toename van het aantal broedparen werd onder andere vastgesteld in de Brandemeer met 26 (20), Smalle Eesterzanding bij Drachten met 20 (14) en de Timertsmar bij Grou met 22 (20). Kolonies die in aantal afnamen waren o.a. die in de Tjonger met 26 (36) en de Alde Feanen met 6 (17) paar. De grootste Friese kolonie, namelijk die in De Deelen, bleef opvallend stabiel met 32 (32) paar.

Kerkuil Records zijn er om gebroken te worden, zo moet de Werkgroep Kerkuielen Friesland al enige jaren denken. Het voorjaar van 2000 brak namelijk alle records met 467 broedparen van de 'Goudûle' die samen voor 1.598 uitgevlogen jongen zorgden (De Jong 2001).

Velduil In het voorjaar werden tegen de verwachtingen in meer territoria vastgesteld in het Friese Waddengebied, als gevolg van het opmerkelijk grotere aantal van 12 (3) op Terschelling. Ondanks dat blijft de soort in de gevarenzone zitten, getuige ook het aantal van 5 (7) paar op Ameland. Twee nesten mislukten in de eifase. Van twee andere nesten vlogen in totaal 4 jongen uit (De Jong *et al.* 2000). Op het vasteland werd een territorium vastgesteld in het Fochteloërveen. Op zowel Vlieland, Griend als Schiermonnikoog werden geen territoria vastgesteld.

IJsvogel In 2000 werden 3 (2) territoria van de IJsvogel vastgesteld in Fryslân, waarvan 1 (0) in de Boswachterij Oranjewoud, 1 (1) succesvol broedpaar bij Fogelsangh State te Veenklooster en een broedpaar bij Drachtstercompagnie. Deze laatste werd gefilmd door de Friese natuurfilmer Jan Koopman.

Draaihals Evenals in 1995 en 1999 werd een territorium van de 'Draai-*nekke*' vastgesteld in het Fochteloërveen.

Oeverzwaluw In het voorjaar van 2000 nam de Oeverzwaluw in Nederland sterk toe tot ruim 25.000 paren, een toename van ruim 15% ten opzichte van 1999 (Leys & Kleefstra 2001). In Fryslân kwam het totale aantal broedparen uit op 5.500 (4.269), een toename met maar liefst ruim 28%. Er werden 9 nieuwe

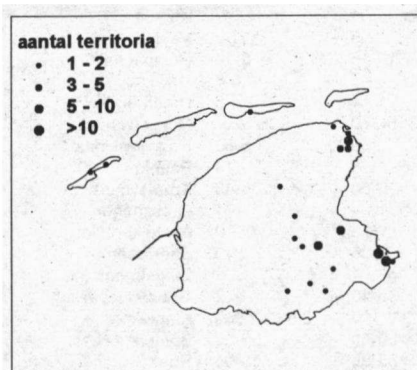

Baardman in baardmannenbolwerk Lauwersmeer

foto: Oane Tol

vestigingen gemeld, waarmee het aantal bewoonde kolonies in 2000 kwam te liggen op 35. Twee kolonies haalden het aantal van 1.000 broedparen, namelijk die aan het Opeinderkanaal te Drachten met 1.020 en die in zandwinning Kalkzandsteen te Schuilenburg met 1.000.

Paapje Met 103 (95) getelde paren in 2000 nam het Paapje in Fryslân iets toe ten opzichte van 1999. In het belangrijkste Friese broedgebied het Fochteloërveen bleef het aantal vrijwel gelijk met 64 (65) 'Paepkes' (Feenstra 2002). In het Lauwersmeergebied nam de soort toe tot 17 (10) paartjes. De soort houdt zich hier met name op in het ijle landriet en de hoge distelruigten van de Kollumerwaard en de Zoutkamperplaat (Kleefstra & Jager 2000). Andere broedgebieden waar jaarlijks meerdere territoria van het Paapje worden vastgesteld zijn o.a. de Lippenhuisterheide met 6 (5) en de Merskenheide bij Ureterp met 6 (2) (figuur 7).

Figuur 7. Verspreiding van het Paapje als broedvogel in Fryslân in 2000.

Grote karekiet Met een totaal van 3 (4) territoria neemt de Grote karekiet ten opzichte van de voorgaande jaren nauwelijks toe of af. Zingende 'Reidlysters' werden gehoord op het eilandje De Staten, gelegen tussen de Witte en Zwarte Brekken en Langweerderwielen, de Uitheijerpolder bij Lemmer en het Zandhuizerveld, even ten zuidoosten van het Tjeukemeer. Onduidelijk is of deze enkele gevallen leiden tot succesvolle broedgevallen of dat het steeds om ongepaarde mannetjes gaat, wat waarschijnlijker is.

Baardman Het feit dat Baardmannen in Fryslân beter geteld worden, is voor een groot deel verantwoordelijk voor het grotere aantal van 425 (312) territoria in 2000. Daarnaast geldt voor veel vaste telgebieden dat de soort toeneemt, zoals op de Friese IJsselmeerkust tot 143 (128) en in de Alde Feanen tot 31 (7). In het Lauwersmeergebied leverde een onvolledige inventarisatie 127 (91) territoria op. De totale schatting voor het gebied lijkt desondanks lager uit te pakken met 135-150 (150-160) territoria. Een integrale kartering van het Grootte Wiengebied bracht 14 (1) territoria aan het licht. Daarnaast lijkt de soort in toenemende mate in het Zuidwest-Friese merengebied op te duiken, ondanks de kwijnende rietkragen in deze regio.

Buidelmees Het gericht spieden en speuren naar Buidelmezen in Fryslân leverde in 2000 slechts 15 (22) territoria op. Opvallend waren 3 (0) territoria in de Grootte Wielen en nog eens 2 in het Ottema-Wiersma-

reservaat. In de Alde Feanen werd slechts 1 (2) mislukt broedgeval vastgesteld en ook de Friese IJsselmeerkust telde slechts 1 (3) territorium. Het belangrijkste broedgebied van 'It Pongmieske' in Fryslân is het Lauwersmeer waar 6 (10) territoria werden vastgesteld. Dit lagere aantal t.o.v. vorig jaar hangt mogelijk samen met de onvolledigheid van de inventarisatie (Kleefstra & Jager 2000).

Grauwe klauwier Met de opkomst van een grote populatie Grauwe klauwieren in het Drentse Bargerveen lijkt er zich een hoopvolle ontwikkeling voor te doen voor de soort in Noord-Nederland, maar of deze terecht is, is maar zeer de vraag. Zo zijn er bijvoorbeeld geen aanwijzingen dat de vogels uit het Bargerveen zich vestigen in West-Drenthe (Bijlsma 2000). In Fryslân lijkt de soort eerder te verdwijnen dan dat de soort toeneemt of enigszins stabiel oogt. In

2000 werden nog slechts 2 (5) territoria vastgesteld, waarvan 1 (1) op de Dellebuursterheide bij Oolderbokoop en 1 (2) op de Lippenhuisterheide. In gebieden waar de soort in voorgaande jaren nog wel eens wou opduiken en in potentiële broedgebieden, zoals de Duurswouderheide, het Fochteloërveen, de valleien van Tjonger en Linde en in het Lauwersmeergebied, liet de 'Skatekster' verstek gaan.

Klapekster In de Alde Feanen werd in het voorjaar van 2000 verschillende malen een Klapekster waargenomen, waarvan eenmaal zingend binnen de datumgrenzen. De waarneming mag daarmee voldoen aan de richtlijnen van het LSB, maar van een broedgeval is vrijwel zeker geen sprake.

Roek De Roek nam in 2000 evenals in 1999 toe. Er werden 4.611 (4.269) broedparen geteld, een toename van 8%. Er werden maar liefst 11 nieuwe

vestigingen gevonden, vooral in het open cultuurlandschap van Midden- en Noord-Fryslân, met als meest opvallend de nieuwe kolonies in Dronrijp en Pietersbierum, regio's waar tot nu toe vrijwel geen roekenkolonies te vinden waren. Ook rond oude, grote kolonies duiken nieuwe vestigingen op, waaronder in Appelscha, Raerd en de wijde omgeving van Gorredijk.

Roodmus Op de Waddeneilanden werden nog slechts 5 territoria vastgesteld van de Roodmus. De populatie die zich hier vanaf 1987 vestigde, met de grootste aantallen op Terschelling (max. 15 territoria in 1992) en Schiermonnikoog (max. 16 in 1992) (Koks & Hustings 1998), is in elkaar geklapt. In 2000 werden alleen territoria gemeld van Ameland met 3 en Vlieland met 2.

Tabel 1.

Kolonievogels en zeldzame soorten in Fryslân in 2000. Achtereenvolgens worden gegeven: het getelde aantal paren/territoria in 2000, de schatting van de Friese populatie in 2000 en ter vergelijking de schatting van de Friese populatie in 1999 (Kleefstra 2001^a). * = herziene schatting.

Soort	Getelde paren in 2000	Geschatte populatie '00	Geschatte populatie '99	Soort	Getelde paren in 2000	Geschatte populatie '00	Geschatte populatie '99
Roodhalsfuut	2	2	1	Bonte strandloper	0	0	2-4
Geoorde fuut	54	55-60	35-40	Kemphaan	49	45-55	30-40
Aalscholver	1.968	1.968	2.072	Zwartkopmeeuw	7	7	5
Roerdomp	39	40-45	40-45	Dwergmeeuw	5	5	5
Kleine zilverreiger	2	2	2	Kokmeeuw	56.253	56.300	53.000
Grote zilverreiger	0	0	0	Stormmeeuw	1.746	1.775	1.725
Blauwe reiger	1.720	1.720-1.740	1.620-1.640	Kleine mantelmeeuw	19.120	19.300	21.400
Purperreiger	18	18	11	Zilvermeeuw	19.218	19.500	21.950
Lepelaar	455	455	511	Grote mantelmeeuw	5	5	3-5
Zwarte zwaan	1	1-3		Drieteenmeeuw	2-3	2-3	0
Kolgans	25	25-30	20	Grote stern	8.658	8.658	7803
Indische gans	3	3-5	1	Visdief	5.814	5.825-5.850	6100
Grote Canadese gans	40	45	25-30	Noordse stern	1.553	1.555-1.575	1.780-1.800
Kleine Canadese gans	1	1-2		Dwergstern	20	20	44
Brandgans	28	30-35	15	Zwarte stern	148	148	158
Casarca	1	1		Kerkuil	467	-	-
Mandarijneend	2	2-5	1-3	Velduil	18	18	12
Smient	10	10-15	5-10	Ruigpootuil	0	0	1
Pijlstlaart	4	4-5	6-8	IJsvogel	3	3	2
Middelste zaagbek	4	4	4-6	Draaihals	1	1	1
Bruine kiekendief	344	355-370	305-325*	Oeverzwaluw	5.500	5.525-5.550	4.350-4.375
Blauwe kiekendief	50	50	55-60	Rouwkwikstaart	1	1-5	1-3
Grauwe kiekendief	6	6	4	Paapje	103	105-110	95-105
Porseleinhoen	73	75-80	35-45	Kramsvogel	0	0	1
Klein waterhoen	0	-	1	Graszanger	0	0	1
Kleinst waterhoen	3	3	0	Grote karekiet	3	3	4-5
Kwartelkoning	24	35	10	Baardman	425	445-475	340-360
Kraanvogel	1	1	1	Buidelmees	15	15-20	25-30
Steltkluit	10	10	2	Grauwe klauwier	2	2-4	5-7
Kluit	2.071	2.080-2.100	2.540-2.560	Klapekster	1	1	
Kleine plevier	45	50-60	55-65	Bonte kraai	1	1	1-2
Bontbekplevier	84	85-90	85-90	Roek	4.611	4.650	4300
Strandplevier	18	20	25-30	Roodmus	5	5-8	10-15

DANKWOORD EN VERANTWOORDING

Het hiervoor gepresenteerde regionale overzicht geeft een duidelijk beeld van de aantallen en de verspreiding van maar liefst 66 soorten op basis waarvan de Friese broedpopulaties geschat kunnen worden, trends in kaart worden gebracht en een bijdrage geleverd wordt met basismateriaal voor beheer en bescherming van Friese natuur. Vooral voor wat betreft natuurbeheer en -bescherming in het Waddengebied en de natte natuur in het Friese binnenland worden veel relevante soorten goed in kaart gebracht (o.a. Rode-lijstsoorten). Dit was niet mogelijk geweest zonder de inzet van enkele honderden vrijwilligers (deels gegroepeerd in werkgroepen) die naast het vrijwillig uitvoeren van veldonderzoek hun gegevens jaarlijks verwerken op formulieren en doorgeven aan SOVON. Een woord van dank en bewondering gaat uit naar hen. Ook alle terreinbeheerders worden bedankt voor het verlenen van toestemming voor het betreden van gebieden en de hartelijke medewerking bij het verzamelen van de resultaten. Het landelijke SOVON broedvogelonderzoek wordt financieel gesteund door het Expertisecentrum LNV van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

LITERATUUR

- BAARSPUL A.N.J. & R. OOSTERHUIS 1999. Griend. Vogels & bewaking. Wageningen.
- BIJLSMA R.G. 2000. Bestaat West-Drentse populatie van Grauwe klauwieren bij de gratie van lokale reproductie? Drentse Vogels 13: 102-105.
- BIJLSMA R.G. 2001. Trends en broedresultaten van roofvogels in Nederland in 2000. De Takkeling 9 (1): 12-52.
- BIJLSMA R.G., F. HUSTINGS & C.J. CAMPHUYSEN 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- BOT L.E.J. 2000. Broedvogelinventarisatie Boschplaat Terschelling in 2000. Intern Rapport Staatsbosbeheer, Leeuwarden.
- CAMPHUYSEN C.J. & F. DE VREEZE 2001. Drieteenmeeuw nieuwe broedvogel voor Nederland. Nieuwsbrief Nederlandse Zeevogelgroep 3 (2): 1-2.
- DIJK A.J. VAN & F. HUSTINGS 1996. Broedvogelinventarisatie Kolonievogels en Zeldzame Soorten (handleiding Landelijk Soortonderzoek Broedvogels). SOVON, Beek-Ubbergen.
- DIJK A.J. VAN, M.J.T. VAN DER WEIDE, R. KLEEFSTRA, D. ZOETEBIER & C. PLATE 2001. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 1999. SOVON-monitoringrapport 2001/08. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- DIJKSEN L.J. & B.J. KOKS 2001^A. Broedvogelmonitoring in het Nederlandse Waddengebied in 2000. SOVON-monitoringrapport 2001/09. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- DIJKSEN L.J. & B.J. KOKS 2001^B. The breeding season in 2000 for Common eiders in the Dutch Wadden Region. Wadden Sea Newsletter 2001 (1): 11-13.
- ENGELMOER M., J. FEDDEMA, H. HIEMSTRA & R. KUIPERS 2001. Broedvogels Noord-Friesland buitendijks 2000. FFF-rapport 64. Wadvogelwerkgroep FFF, Ferwert.
- FEENSTRA H. 2002^A. Kraanvogel na eeuwen terug als broedvogel in Nederland. BVDK 2002/2. Bureau Vogelinventarisatie De Kraanvogel, Fochtelo.
- FEENSTRA H. 2002^B. Vogels in het Fochteloërveen 2001. BVDK 2002/1. Bureau Vogelinventarisatie De Kraanvogel, Fochtelo.
- GRELL M.B. 1998. Fuglenes Danmark. Gads Forlag/Dansk Ornitologisk Forening, København.
- HIJUM E. VAN, Y. KUIPERS, L. VEENSTRA, P. DE BOER & J. VAN DER MEER 2000. Ynventarisasjeferslach 2000 Mokkebank en Bocht fan Molkwar. Rapport in eigen beheer, Warns.
- HOEKSTRA J. 2001. Nazorg in 2000 in de provincie Fryslân. Vanellus 53 (3): 87-93.
- JAGER T. 1996. Roodhalsfuten in de Lindepolder, voorjaar 1991 t/m '95. Nieuwsbrief SOVON-Friesland maart 1996. SOVON, Beek-Ubbergen.
- JONG J. DE, 2001. Voor de Goudûle een 'super topjaar' in Fryslân. Vanellus 53 (2): 45-46.
- JONG J.T. DE, J.F. DE JONG, S. ELGER, L. VARKEVISSER & J. KROL 2000. Broedparen roofvogels 2000. Jaarverslag 2000 Vogelwacht Nes-Buren, Ameland.
- KLEEFSTRA R. 2001^A. Kolonievogels 2000 (en de storm van 28 mei). SOVON Nieuws 14 (1): 5.
- KLEEFSTRA R. 2001^B. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Fryslân in 1999. Twirre 12 (3): 103-111.
- KLEEFSTRA R. 2001^C. Vogels van De Deelen. Basisrapport met resultaten van broedvogel- en watervogelmonitoring in De Deelen in de afgelopen jaren en voorstellen voor monitoring en onderzoek in de komende jaren. Rapport in eigen beheer, Akkrum.
- KLEEFSTRA R. & J.T. HENDRIKSMA 2001. Steltkluten in Fryslân in het voorjaar van 2000. Twirre 12 (1): 22-23.
- KLEEFSTRA R. & K. JAGER 2000. Broedvogels van het Lauwersmeer in 2000. SOVON-inventarisatierapport 2000/23. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- KOKS B. & F. HUSTINGS 1998. Broedvogelmonitoring in het Nederlandse Waddengebied in 1995 en 1996. SOVON-monitoringrapport 1998/05. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- KOKS B. & E. VISSER 2000. Grauwe kiekendieven in Nederland in 2000. De Takkeling 8 (3): 199-210.
- KOOIJ H. VAN DER 2001. Het broedseizoen 2000 van de Purperreiger in Nederland. Het Vogeljaar 49 (2): 67-71.
- KOOIJ H. VAN DER & B. VOSLAMBER 1997. Aantalsontwikkeling van de Grote zilverreiger in Nederland sinds 1970 in een Europees perspectief. Limosa 70 (3): 119-125.
- LEYS H. & R. KLEEFSTRA 2001. Sterke toename Oeverwaluw in 2000. SOVON Nieuws 14 (1): 22.
- OOSTERHUIS R. & S. HEIDEVELD 2000. Griend, vogels en bewaking 2000. Natuurmonumenten, Arnhem.
- OVERDIJK O. 2001. Broedvogels van de rode lijst en koloniebroeders in 2000 in het Nationaal Park Schiermonnikoog. Intern rapport Vereniging Natuurmonumenten, 's-Graveland.
- SVENSSON S., M. SVENSSON & M. TJERNBERG 1999. Svensk fågelatlas. Vår Fågelvärld, supplement 31, Stockholm.
- VOSLAMBER B. 2001. Grote zilverreigers: Hollandse natuur steeds sierlijker. SOVON Nieuws 14 (1): 9.
- ZIJLSTRA M. & F. HUSTINGS 1992. Teloorgang van de Grauwe kiekendief in Nederland. Limosa 65 (1): 7-18.